

AZ EZRED

A

HÁBORÚS ESEMÉNYEKBEN

AZ EZRED A SZERB FRONTON

**Részletek Rózsafi János:
Amikor el kellett menni katonának c. könyvéből**
(rövidítet, szerkesztett változatban)

Indulás a felvonulási körzetbe

Menetkészültségük elérése után megkezdődött a zászlóaljok elszállítása a felvonulás körzetbe. A 69-esek I., II., és IV.. zászlóalja 1914. augusztus 1-én indult el Székesfehérvárról: - Budapesten és Szabadkán át – a szerémségi Ó Pázuára vezetett. A Monarchia hadvezetése már tudta, hogy ezt az ezredet is csak ideiglenes célállomásra küldi. Ugyanis a Galíciába szállítandó u.n. „B” lépcső ekkor már Szerbia felé tartott, visszafordítása vasúttechnikai okokból lehetetlen volt, ezért úgy határoztak, hogy az érintett alakulatokat először elszállítják a déli körzetekbe. Azonban az augusztus közepéig számításba vehető 2. hadsereg mégis belebonyolódott a szerbiai küzdelmekbe, így az ezred is súlyos veszteségeket szenvedett.

Egy ezred a Szerémségben

A kitűnően felszerelt 69-es ezred katonái augusztus 2-án érkeztek meg Ó Pázuára, nagy hőségben és kitűnő hangulatban. A következő napokat kiképzéssel és határbiztosító feladatokkal töltötték. A tisztek részére kiosztották az orosz hadszíntér térképeit. Rövidesen kihirdették, hogy a hadrend szerint a 2. hadsereg 31. gyalog hadosztályába, a 61. gyalog dandárba tartoznak. Augusztus 13-án az I. zászlóaljat hadbiztosító szolgálatra rendelték, ezért az ezredtörzs, a II., és IV. zászlóalj törzsei maradtak csak együtt. Augusztus 17-én Karlovicban voltak, amikor riadóztatták a legénységet. Céltalan bolyongás vette kezdetét. Északról délre, majd délről, északra, senki sem tudta, miért.

A tűzkeresztség

1914. augusztus 18-án, a bolyongással töltött éjszaka után érkezett az ezred Sabac városába, amely rettenetesen nézett ki. Kertekben, udvarokban hullák, leölt állatok rothadó tetemei és az utcákra kiszórt berendezési tárgyak és felszerelések nehezítették a vonulást. Mindenki döbbenetesen nézte:

„Hát ilyen a háború?”

Végre megérkezett a parancs, hogy Sabac mindkét, keleti irányba vezető útján törjenek előre Princinovic felé. A várost elhagyva azonnal géppuska és ágyútűz csapott le a zászlóaljakra. Az ellenség nem volt látható, mert jól beásott állásokból tartották tűz alatt a 69-eseket, szerencsére rövid ideig tartott a tűzcsapás.

Augusztus 19-én is teljes volt a tanácstalanság, nem volt összeköttetés a parancsnoksággal s ellentétes utasítások is jöttek. Senki sem tudta, hol van az ellenség. A rossz térképek, a hiányos felderítés következtében teljes bizonytalanság uralkodott a II. és IV. zászlóaljon.

Egy váratlan oldaltámadás miatt teljes fejetlenség lett úrrá a zászlóaljakon, tisztjeik megtiltották a tüzelést, mert abban a hiszemben voltak, hogy a 32-esek nyitottak véletlenül tüzet rájuk. A tisztikarnak is nagy veszteségei lettek, Jankovich ezredes, ezredparancsnok már az első percekben súlyosan megsebesült. A láthatatlan ellenség pedig szinte tetszésszerűen tizedelte tovább a zászlóaljakat, még déli 12 órakor sem oldották fel a tiltó tűzparancsot. Nem ütközet volt ez, hanem mint egy galambvadászat, érthetetlen véraldozat! Halottakban és sebesültekben 14 tiszt és 360 fő legénység volt a veszteség!

Útszéli árkok fedezékében

1915. augusztus 20-án az ezredtörzs és a két veszteséget szenvedett zászlóalj állománya 1.892 fő volt. 22-én az ezred visszatért Sabacra, rövid idő után elindultak Jeremovac felé, mikor újabb ellenséges tüzet kaptak, csak az útszéli árkok nyújtottak némi védelmet. Az ellenséget továbbra sem lehetett látni, mégis oldalazó tűz alá kerültek, ezért megkezdődött a legénység lassú visszavonulása. A rajvonal jobbszárnya felől, a vonal hosszában a legkülönbféle csapattestekhez tartozó emberek kezdtek fejvesztve visszavonulni Sabac felé. A szerb tüzéség nem kímélte őket sem, aki elesett, azon keresztülrohant a tömeg. Parancsok ezúttal sem érkeztek, megisméltódott a pár nappal korábbi borzalmas helyzet, újabb veszteségek: 3 tiszt és 97 fő legénység.

A veszteségek pótlására 30-án megérkezett az első menetzászlóalj: 10 tiszt és 488 fő legénység, ezzel az ezred élelmezési létszáma 3746 ember és 201 ló volt. 1914. szeptember 1-én megkezdték az ezred átszállítását az északi harctérre, ahol azután a kifogyhatatlan emberi készlettel rendelkező orosz hadsereggel kerültek szembe.

AZ EZRED AZ ÉSZAKI HARCTÉREN

Részletek Rózsafi János:
Amikor el kellett menni katonának c. könyvéből
(rövidítet, szerkesztett változatban)

A felvonulások és az első harcok

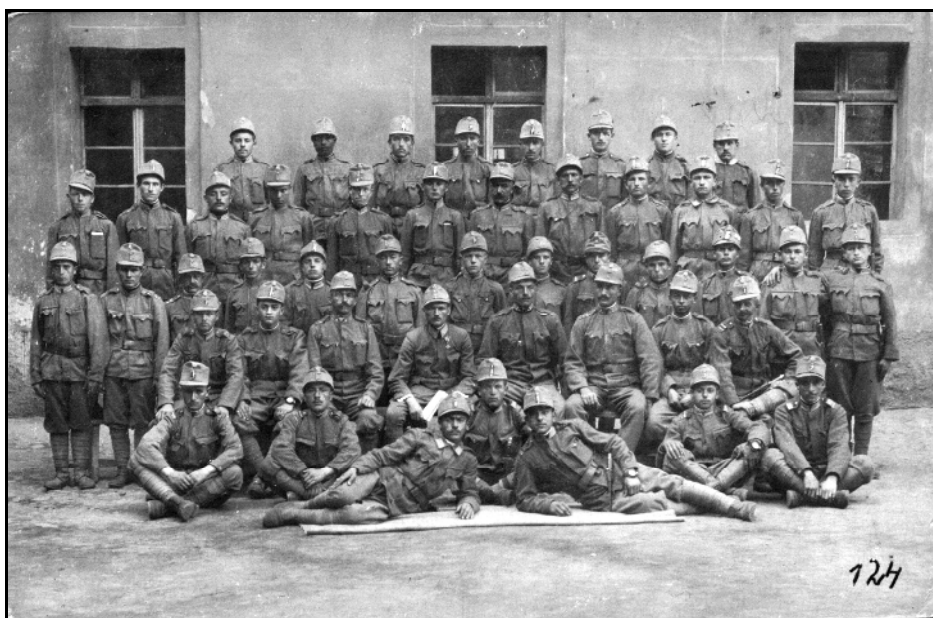
A 69-esek átszállítása 1914. szeptember 1-én kezdődött meg a déli hadszíntérről északra, szeptember 16-án érkeztek meg Sambor város pályaudvarára. A következő nap gyalog indultak tovább Tatorynov irányába, a kijelölt elhelyezési körletbe. Indulás előtt több katonát kórházba kellett küldeni a Száva mellett szerzett maláriás megbetegedések miatt. Menetelés közben a vonuló csapatok közé idegen ezredek is beékelődtek, ezért felsőbb parancsra azok elvonulását meg kellett várni. Másnap reggel már ők is támadáshoz fejlődtek fel a Horozanna-Wielka községet megszálló orosz csapatok ellen. A hőiesen támadó 69-esek a veszteségeikkel mit sem törődve itt hajtották végre az első szuronyrohamukat az orosz gyalogság ellen, fényes sikerrel. Súlyos veszteség árán, de sikerült győzelmet aratni.

Szeptember 11-én Piaski község közelében a jól álcázott orosz állásokból heves géppuskatűz fogadta az ezredet. Mivel az állások csak 80-100 méterre voltak, a parancsnokok ismét szuronyrohamra adtak parancsot – de ezúttal a roham sikertelennek bizonyult, kénytelenek voltak visszavonulni. Szeptember 12-én a 2. hadsereg is megkapta a visszavonulási parancsot. Üldöző ellenséggel a hátukban, szakadó esőben, járhatlan, felázott utakon, folytonos torlódásban és rendszertelen élelmezés mellett folyt a visszavonulás a Kárpátokig. Az ezred addigi veszteségei: 21 tiszt és 1024 fő legénység. Újra visszatértek Samborba, ahonnan az első harcokba indultak, szeptember 30-án aztán újabb hadjárat indult az orosz ellen.

Támadás Lemberg irányába

A 2. hadseregnek az volt a feladata, hogy Dukla- és Uzsok szorosokon át Lemberg irányába az ellenség déli szárnyát megkerülve törjön előre. A 69-esek 30-én kora reggel indultak meg, a Kárpátokban akkor már havazott, a földet fél méteres hó borította. Járhatatlan utakon próbálták megkerülni az uzsoki orosz erőket, de a kemény hideg szedte áldozatait: már csak átlagosan 80 főből állt egy-egy század. A végsőig elcsigázott legénység október 10-én kapott némi pihenőt Szumiaczban, ahol csatlakozott hozzájuk a 69/III. menetzászlóalj 19 tisztje és 600 fős legénysége.

Október 12-én megkezdődött az előrenyomulás, két nappal később már a galícia síkság szélén voltak, ahonnan már látni lehetett Sambor városát. A területet már jelentős orosz erők védték. A IV. zászlóalj 13.- százada Zwoe falu közelében ismét szuronnal támad az ellenségre, de reménytelenül, viszont a következő napokban az oroszok hasonló elszántsággal rohamozták a 69-es állásokat.

Indulás a pilseni kiképzőtáborból a frontra, 1916.(dr. Palló Imre közreadása)

A visszavonulás

Október 23-án késő este az ezred is megkapta a visszavonulási parancsot, megismétlődött az előző hónapi visszavonulás. Turka városában nyílt először lehetőség, hogy rendezzék soraikat. Egy teljes menetzászlóalj legénysége került felosztásra az erősen megcsappant létszámú századok között. Pár nappal később újra megindult az ezred az orosz állások ellen, átkelve a Stryj folyón. Az előrenyomulást megállította a november 3-i parancs, mert az általános helyzet megkívánta, hogy a Kárpátok felé kezdjék meg a visszavonulást, a 2. hadsereget új frontszakaszra irányították, így az ezred is ideiglenesen elhagyta a galíciai harcteret. A vasúti szerelvények november 10-én befejezték a csapatok szállítását, az ezred Lódz környékén kapott elhelyezést.

Lodz környéki harcok

Az ezred 2 napon át utazott, hogy a Kárpátokból Budapest érintésével Kreuzburgba érkezen. 1914. november 15-én beérkezett az utolsó század is, még aznap átlépték a német-orosz határt, majd hosszú gyaloglás következett. Az ellenség először még nem mutatkozott, de rövidesen megtörtént a találkozás. Az orosz csapatok először csak kisebb erőkkel zavarták az előrenyomulókat, főerőik jól kiépített állásokban vártak. Ez történt Krepa falunál is, hol az összecsapásokban a IV. zászlóalj létszáma jelentősen lecsökkent, ezért összevonták a II. zászlóaljjal. Újra visszavonulás következett, a cél az volt, hogy elszakadjanak az ellenségtől, november 21-én értek Nowa Brzeznica községhez, ahol megkezdődtek a védelmi állások kiépítése. Krepin falunál egy kisebb összecsapásra is sor került, az összecsapás során 50 fő foglyot ejtettek. December 1-én a hadosztály megkezdte az előrenyomulást, első soraiban a 69-esekkel. Grocholice környékén az összecsapás elmaradt, mert az oroszok visszavonultak.

A kisebb-nagyobb összecsapások igencsak meggyengítették az ezredet, a századok létszáma 100-120 puskára apadt le, úgy, hogy az ellenséges támadás minden pillanatban bekövetkezhet. Ennek megelőzésére a II. zászlóalj 5. és 6. százada támadásra kapott parancsot. A két század rohama sikerrel is járt, foglyokat ejtettek, hadifelszerelést is zsákmányoltak, de sajnos a saját tüzérség nem lett értesítve a sikeres támadásról, ezért a sorozatos tüzérségi támadás saját katonák sorait ritkította meg, aminek következtében vissza kellett vonulni. A december 8-i létszámkimutatás szerint az ezred állománya mindössze 21 tiszt és 514 fő legénység volt. December 16-án megkezdődött ugyan az orosz csapatok visszavonulása, de Rochin falu közelében mindkét fél beásta magát, rövidesen lövészárkok rendszere épült ki egymással szemben, véget ért a mozgóháború, és bizonyossá vált, hogy a gyors és győztes háború reménye örökre elveszen.

Új harcér, harcok a Kárpátokban

Az ezred átszállítása Ungvár környékére 1915. február 28-ra befejeződött. Március 5-én érkeztek meg táborhelyükre, másnap megkezdődött az előrenyomulásuk a Piaskin magaslaton levő orosz erők ellen, az első zászlóalj rohama eredménytelen volt, akárcsak az újoncokból álló zászlóalj rohama 7-én. A hadinapló az alábbiakat rögzítette az eseményekről:

„A sikertelen támadásból visszatérő tisztek és emberek elmondták, hogy az oroszok az állásaikra kiálltak és a löfegyvereiket egyáltalán kezelni nem tudó, kapaszkodó és visszaeső saját embereinket tréfálkozva, mint a verebeket lelőtték, sőt a gúny emelésére kövekkel is megdobálták.”

A gondokat fokozta, hogy akadozott az ellátás, sőt az utánpótlásra érkezett egységek legénysége sem volt kellően felszerelve, a március 8-án kikerkezett

VIII. menetzászlóalj például civil télikabátokba volt öltözve. Közel 1000 póttartalékos érkezett. Az I. zászlóaljat Hluboki Vrch magaslatra vonták vissza. Az április 1-i orosz támadást viszont sikerült visszaverni, csak a IV. zászlóalj 13. századának állásaiba törtek be, a sikeres ellentámadás eredményeként az ezred újra elfoglalhatta régi helyét

Egy 69-es század (Rózsafi János gyűjteményéből)

Támadások, ellentámadások, amikor „az orosz medve” visszavonul

A Kárpátok gerincén folyó összecsapások mindkét fél számára nagy veszteségekkel jártak. Ez történt a IV. zászlóaljjal is, mikor április 9-én az ellenség olyan közel került hozzájuk, hogy a saját tüzérség egyforma pusztítást végzett mindkét fél soraiban. Újra és újra érkeztek a pótzászlóaljak, folyt az előkészítés az újabb ütközetekre.

A sikeres gorlicei áttörés hatására a 69-es állások elől is megkezdődött az ellenség visszavonulása, az I. zászlóalj 4. századának járőrei léptek be elsőnek az elhagyott orosz állásokba, az ezred részére pedig megérkezett a parancs az ellenség folyamatos üldözésére. Galícia útjain újra a Monarchia csapatai vonultak előre. A 69-es ezred 1915. május 16-án érte el Ostrozec községet. Több sikertelen támadás után bebizonyosodott, hogy megfelelő tüzérségi tűz hiányában nem lehet eredményeket elérni. Május 19-én mégis meglepetésszerű rohamra indult az ezred, ami pánikszerű meneküléssé változott az eredményes ellenséges tüzérség nyomán, a magyar tüzérség pedig

egy idő után rövidet lőtt és a saját első vonalait vette tűz alá. Rövidesen össze is kellett vonni a II. és IV. zászlóaljokat, csak 20-án éjszaka sikerült az ezrednek visszajutni a kiindulási állásokba. Súlyos veszteségeket okozott a drótkadályok és műszaki záruk sikertelen leküzdése, a 15. századnak pl. 123 főnyi puskalétszámából 63 fő vesztesége volt. Június végén az ezred már a német csapatokkal volt közös állásban a Kocurova Mogila magaslaton, de eredményt egyik fél sem ért el tartósan.

Tábori mise. (Rózsafi János gyűjteményéből)

Előrenyomulás orosz földön

Az ezred felderítői 1915. június 28-án érték el Kamionka Strumilowát, ahol a Bug folyó ketté is szeli a várost. A Bug azon a szakaszon 20 méter széles és 2-3 méter mély volt. Az augusztusi harcok váltakozó sikerrel zajlottak, de 1915. szeptember 2-án 10 óra 45 perckor az ezred Mytnica községnél átlépte az orosz határt. Az ezredet az Ikwa közeli falvakban helyezték el s megkezdődött az állóháború, de a mindkétoldali folyamatos felderítések továbbra is áldozatokkal jártak. Több hónapi előkészítés után 1916. június 4-én kezdődött az a hatalmas támadás, amely „Bruszilov offenzíva” néven vált ismertté. Az orosz tömegek támadásának nem lehetett ellenállni: az első 10 napban több mint 200.000 hadifoglyot ejtettek. Az ezred az egykori segélyhelynek berendezett Czepiele községi vonult vissza, ahol beásta magát. Az orosz offenzíva szeptemberre kifulladás, ismét az állásharcok időszaka következett.

69-esek munkában. (Rózsafi János közreadása)

Sopanyevki malom 1915. októberében. (Arató Csongor képeiből)

BUKOVINÁBAN ÉS AZ OROSZ HARCTÉREN

Részletek Rózsafi János:
Amikor el kellett menni katonának c. könyvéből
(rövidítet, szerkesztett változatban)

69-esek a Tölgyesi-szorosban. Az álló sorban balról a harmadik Palló Mihály. (dr. Palló József közreadása)

1917. február 2-án leváltották az ezredet az orosz fronton, hogy a hadbalépett Románia által megnyitott új frontszakaszon levő egységeket megsegitse. A román frontvonalon lezajlott ütközetekben a 69-esek I., II., és IV. zászlóalja vett részt az Artz tábornok vezette 1. hadsereg XXI. Hadtestének a kötelékében. Először az I. zászlóalj foglalt állást a Tölgyes szorostól délre, a másik két egység hadtest tartalék lett. A zászlóaljat június 20-án leváltották, és megkezdték az un. rohamcsapatokkal való megerősítését. – *Isd. Hir György.* Ezeknek a speciális egységeknek az volt a feladata, hogy betörjenek az elleneséges állásokba, lerohanják a védőket, ezzel rést nyitva a védővonalon. A megerősített I. zászlóaljat július 17-én az Ojtoz-szoros környékére szállították, ekkor létszámuk 23 tiszt és 492 fő legénység volt. Bálványospatakon leváltották a 38/IV. zászlóaljat, a zászlóalj létszáma közel 800 főre emelkedett. A Mihályszállás környékén húzódó állásokban július 25-én a 2. századot érte először orosz támadás, melyet sikeresen visszavertek. Innen rö-

videsen kivonták őket, mert az egész ezredet vasúti szállítással Mátéfalvára vitték, onnan pedig tehergépkocsikon Ojtozra, ahol a 8. hegyi dandár VIII. hadtestébe sorolták őket a 82. székely gyalogezred csoporttartalékeként közvetlenül az állások mögé. A heves román támadás következtében - betörték a 82-esek állásaiba - a zászlóalj támadásra kapott parancsot. Hiába volt a hősi ellenállásuk, a veszteségek miatt újra csoporttartalékok lettek. Augusztus 6-án éjjel 22 órakor újra állásba került egy géppuskás osztaggal megerősítve a 3. és 4. század. Két napig olyan heves tüzérségi tűz alatt álltak, hogy ismét le kellett váltani őket. A zászlóalj három nap alatt 7 halottat és 77 sebesültet veszített. Augusztus 13-án a dandár bal szárnyához kapcsolódó 73. dandárhoz irányították át a zászlóalj maradékát, melynek állománya 16 tisztre és 217 fő legénységre apadt.

Az ezred II. zászlóalja július 22-én a Gyergyótölgyes közeli harcokban került szembe az orosz erővel. Az ellenséges tüzérségi tűz olyan rombolást végzett, hogy egyes szakaszokon a lövészárkok is teljesen eltűntek. Másnap folytatódott a rombolás, éjjel 21 óra 30 perckor megindult az orosz gyalogsági roham. A tábori őrsöket lerohanták, és a védekezésre képteleneket elfogták. Az ellentámadást a IV. zászlóalj rohamosztagei kezdték meg, olyan sikerrel, hogy éjjelre újra visszafoglalták az állásokat. Megállapították, hogy a támadó orosz csapatok részek voltak, és tisztjeiktől azt a parancsot kapták, hogy ne ejtsenek foglyot, az óvóhelyeket a bennlevőkkel robbantsák fel.

Palló Mihály és katonatársai a Tölgyesi-szorosban. (dr. Palló József közreadása)

Augusztus 20-án leváltották az ezredet, és útba indították egy új rendeltetési helyére, Bukovinába. Az ezred 1917. augusztus 28-án érkezett a román frontról Bukovinába. Az ezred II. és IV. zászlóalja került először állásba a Szeret folyó két partján. A zászlóaljok azt a feladatot kapták, hogy állandó felderítéssel minél több foglyot ejtsenek. Mindkét zászlóalj köteles volt felállítani egy-egy rohamszázadot is, melyeknek kiképzése az arra kijelölt tisztek irányításával indult meg.

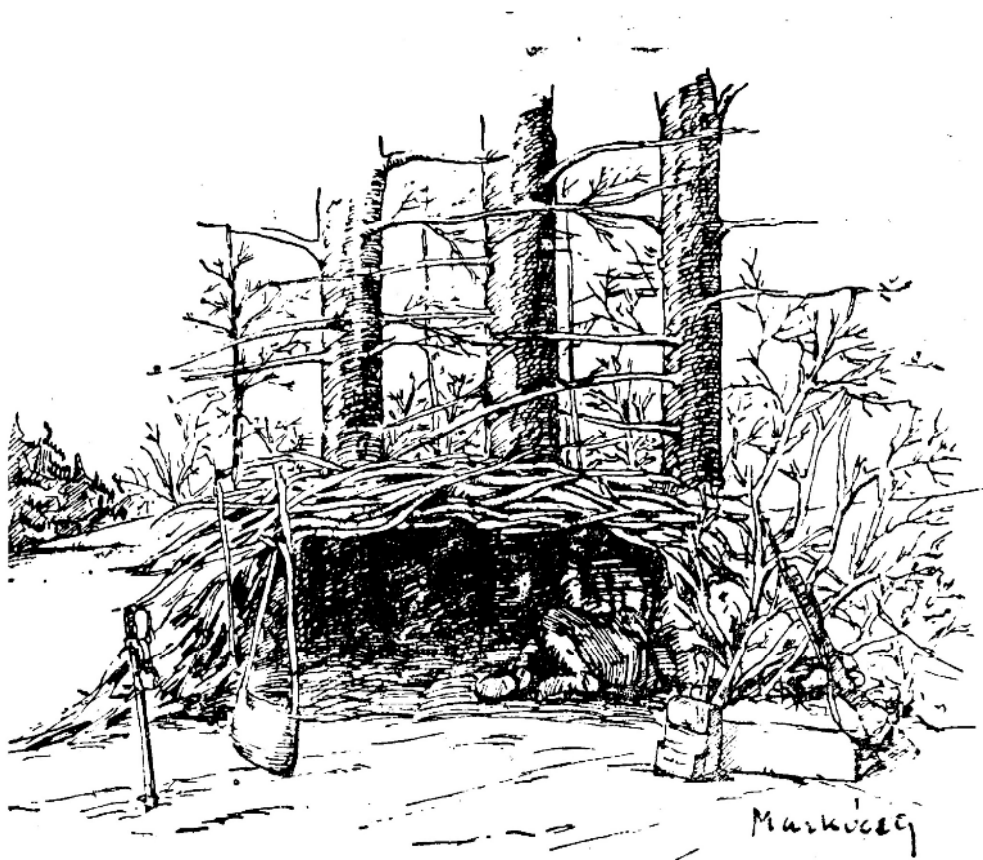
1917: 69-esek Erdélyben. (Bilik Péter gyűjteményéből)

A beérkező menetzászlóaljakból feltöltésre került az ezred, így létszáma 89 tiszt és 3610 fő legénységből állt. November 11-én felváltották az ezredet, amely hadseregtartalék lett Kupka, Komenka és Bahrinestie környékén.

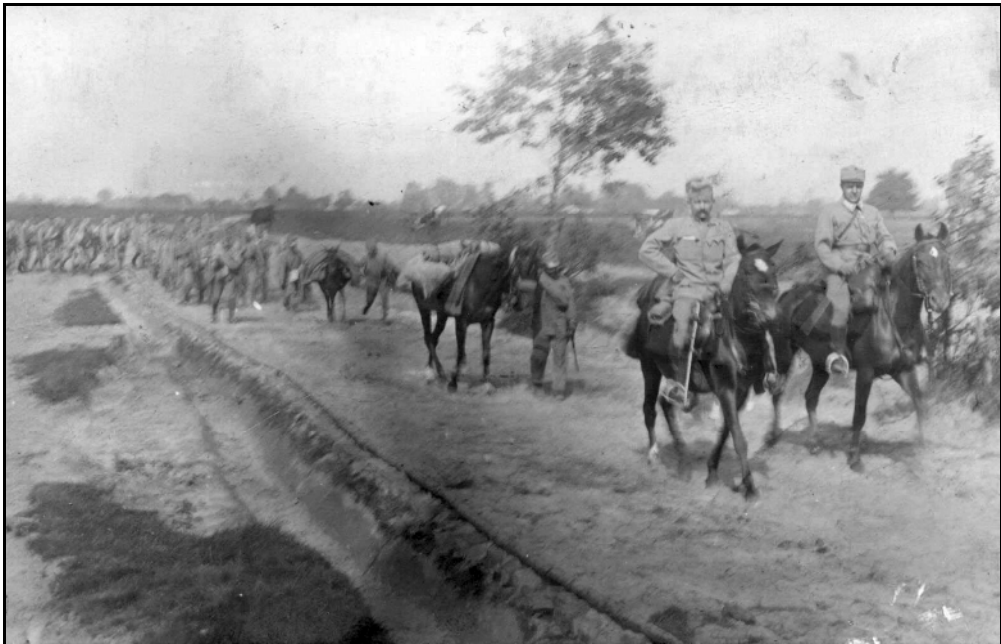
December 2-án megkezdődnek a fegyverszünet tárgyalások, majd december 22-én a béketárgyalások Szovjet-Oroszország és a központi hatalmak között. 11-én IV. Károly meglátogatta a Storozynecnél állomásozó csapatokat, az ezredtől a II. és a IV. zászlóalj volt kirendelve. 1918. január 17-én Sniatyban az ezred bevagonírozott és örökre elhagyta az északi és keleti harcteret, kezdetét vette az olasz harctérre történő átszállítás. A szerb, orosz, majd román csapatok helyett egy újabb ellenféllel kellett felvenni a küzdelmet: az olasz haderővel.

KÉPEK AZ EZREDRŐL

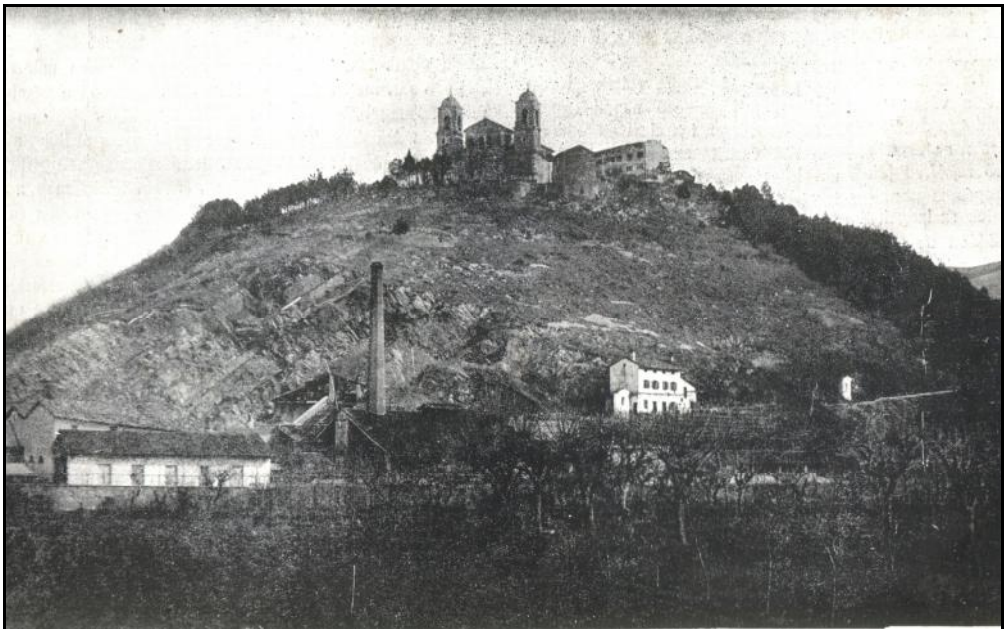
69-ESEK AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN

Markóczy főhadnagy rajza az I. zászlóalj parancsnoki állásáról 1915-ben.

Styr, 1915. A IV. zászlóalj előrenyomulása, elől Mergl Jenő alezredes és Tar Antal zászlós.

A III. zászlóalj harcainak színhelyei: Monte Sabotino és a Rupai kolostor

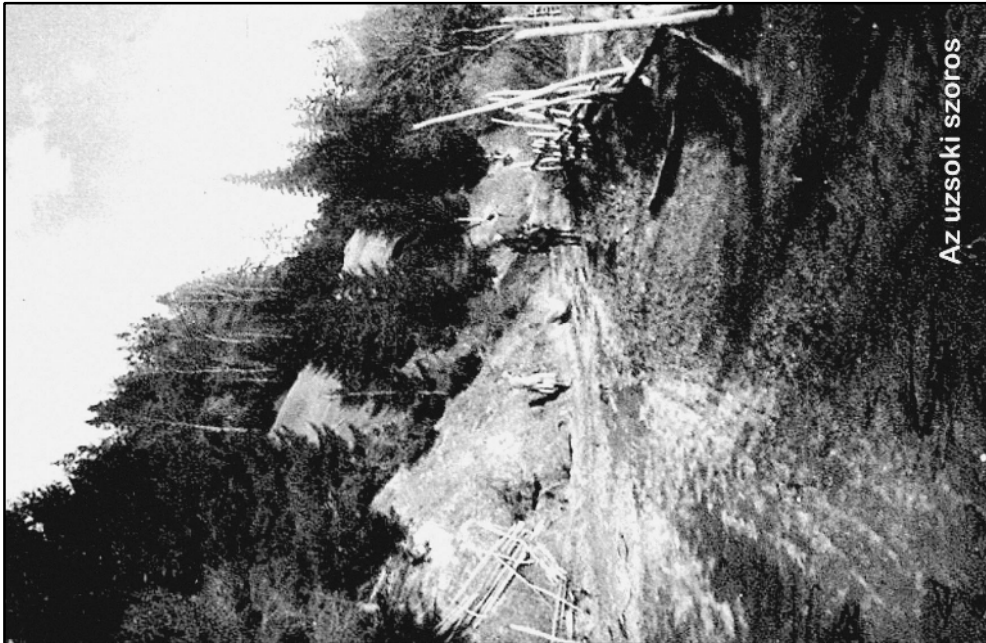
III. zászlóalj: Tábori mise Milicinél és az összelőtt podgorai templom oltára

Sárosdi 69-esek Falze di Piave-ben, 1918. májusában

„... Uzsockon ők verik ki a bevehetetlennek tartott állásaikból az oroszokat. A Kárpát nagy csatáiban rajtuk törnek meg az orosz haderő...” (A Magyar Nemzet Aranykönyve)

69/ II. és 69/IV. ZÁSZLÓALJAK HARCAI, 1915 – 1916.

Részletek

vitéz dr. Neusiedler (Arató) Jenő háborús naplójából

A felhasznált részletek dr. Arató Jenő jogutódjai:

Arató Béla, Arató László, Arató Csaba hozzájárulásával,

valamint

Arató Csongor szíves segítségével kerültek közreadásra.

„Megérkeztem Székesfehérvárra, mely ebben az időben egy nagy, elhanyagolt kinézésű, nyaktörő kövezetű, poros parasztváros; a Főutca, a püspöki palota és a székesegyház környéke még városias képet mutatnak, de a külső utcák már tisztára falusias jellegűek... Székesfehérvárra érkezésemet követő napon, 1914. szeptember 3-án bevonulok a 69. gyalogezredhez.

...A tisztikar tipikusan közös tisztikar, a császár kabátját hordják, a császárt szolgálják és idegenül állnak szemben a magyarsággal. Maguk között csak németül beszélnek és csak nagy ügyel-bajjal tudják megértetni magukat a magyar legénységgel, viszont a fejérmegyei magyarok vért izzadnak a számukra érthetetlen német vezényszavakkal és a beljük vert német katonai terminus technikusokkal. Nékünk magyaroknak ellenszenves volt az egész „schwartzgelb” K.u.k. armádia, melynek egyik ezredét képezte a „K.u.k. Infanterieregiment No. 69 von Leithner.”

...Mindaz, amit fentebb elmondottam a békeidőkre áll, a háború alatt aztán nagyot változik a helyzet. A háború kitörésekor tömegesen vonulnak be a magyar tartalékos tisztek; az első nagy ütközetben elhullik a sok – különben javukra legyen mondva, katonának kemény katona – idegen tényleges tiszt, az alsóbb vezetés teljesen a magyar tartalékos tisztek kezébe kerül, belőlük kerülnek ki a szakaszparancsnokok, sőt egyes esetekben még zászlóalj-

parancsnok is kerül ki közülük. Hivatalosan ugyan megmarad a német szolgálati nyelv, de a tisztek mind magyarok, magyarul gondolkodnak, magyarul beszélnek s a kevés számú idegen tiszt a sok magyar között kénytelen maga is magyarul beszélni, magyar szokásokat felvenni, a magyarsághoz idomulni; a német külsőségek alatt egy erős magyar érzésű, magyar virtusú ezred küzd kinn a harctéren...

Az önkéntes abteilungban, melyben kb. 110 önkéntes tanulja a katonamesterséget, egész sor pécsi fiút találok, közöttük szép számmal volt jogásztársaimat – Vörös Mihály, Várdai István, Antal Aladár, Sztatlics Kálmán, Paulay Géza, Jezischek Róbert, Laky Károly, Szász Lajos, Király Sándor, Óváry Elemér, Berényi Nándor stb. – kik persze nagy örömmel üdvözölnek...

Az abteilung parancsnokságot Wurster Lipót főhadnagy veszi át, ez egy nyugodt fellépésű, fölényes modorú, elegáns tényleges tiszt, ki alatt már rendesen folyik a kiképzésünk. Wurster főhadnagy 1914. október közepén kimegy a harctérre, ekkor rövid időre volt pécsi jogásztársam, Vida Elemér zászlós veszi át a parancsnokságot, de már két hét múlva új parancsnokot kapunk Kellner Zsigmond főhadnagy személyében, ki csupán pár napig marad, 1914. november 4-én a harctérről betegen hazajött Osztóic Sándor százados, egy magyarul csak törve beszélő horvát származású tényleges tiszt lesz a parancsnokunk. Amilyen gyorsan változnak parancsnokaink, úgy változnak felszerelési tárgyaink; a raktárak üresek, s ha egy-egy menetzászlóalj indul a harctérre, úgy kaparják össze a fegyvereket, felszerelési tárgyakat – amink van, le kell adni a marschnak, kapunk helyette a harctérről hazakerült piszkos, rozsdás fegyvereket. Mikor aztán nagynehezen rendbehozzuk őket, újra csak le kell adnunk a kapott dolgokat.

1914. november 15-én felállítják a tartalékos tisztiiskolát – Reserve-offiziersschule -, melybe az abteilungból 51-en kerülnek be, köztük én is, míg a többi önkéntesek bevonulnak a századokhoz.

A tiszti iskola parancsnoka Osztóic százados lesz, mellé Ballay János főhadnagyot és az ellőtt karú Máthé Ödön hadnagyot osztják be. Szállásunk a József utca 28. sz. alatti házban lesz, étkezdénk a József utca és Budai út sarkán levő Virágcsokor vendéglőben.

Délelőttöként kinn a Sóstón gyakorlatozunk, gyakorlatilag képeznek ki bennünket a háború mesterségére. Akkoriban nem tudjuk, mi a háborúban saját bőrünkön tanuljuk meg, milyen régimódi, korszerűtlen és a modern háborúba nem illő a kiképzésünk. Nem arra oktatnak bennünket, hogyan kell az ellenséges tűzben minden kis horpadást, emelkedést kihasználva fedezni magunkat, hogyan kell csúszva-mászva megközelíteni az ellenséges drótakadályt, előtte meglapulva, a drótvágó ollóval észrevétlenül elvágni a drótokat, hogyan kell az ellenségtől észrevétlenül elszakadni, hogy az ne is sejtse visszavonulásunkat. Hogyan kell a gyalogsági ást kezelni, szóval nem

arra oktattak minket, mire valóban szükségünk lenne, hanem üres, ostoba sablonokkal tömik a fejünket, minden fedezés nélküli rajvonalazásra, gondolkodás nélküli hurrás sturmolásra és hasonlókra. No meg a napóleoni időkből itt maradt „kolonnázásra”, vagyis zárt oszlopokban való felfejlődési, mozgási gyakorlatozásra; mikor a harctéren jóformán már nincs lovasság, a „cavallerie links”-re és „rechtst”-re oktatnak bennünket – 1800 körül harcolt így a gyalogság, mi ezt gyakoroljuk 1914-ben.

S azt, amire nem tanítanak bennünket, kénytelenek leszünk kinn a harctéren megtanulni, de mennyi véráldozatba kerül ez... Általános tapasztalat, hogy a harctéren, az ütközetekben túlnyomó részben a hazulról frissen érkezett és rosszul kiképzett emberek potyognak el, míg a régi katonák, kik már kitanulták a háború minden csínját-bínját, szépen megmaradnak. Ezek már tudják, hogy kell az ellenség előtt viselkedni. Az egészben csak az az érthetetlen, hogy Osztoic, Balla és Máthé megjárták a harcteret, látták, hogyan néz ki a modern háború, mégis – úgyszólván jobb tudomásuk ellenére – oktatnak bennünket, úgy, ahogy oktatnak...

December 21-én csillaghullás van, megkapom az első csillagot, örvezető (gefreiter) leszek, december 30-án pedig Watz ezredes jelenlétében lezajlik az elméleti és gyakorlati vizsga, melynek eredményeképpen 8 fiút ki-neveznek hadapródnak, 35-öt hadapródjelöltnek, míg 20-an a második csillagot kapjuk meg, káplárok leszünk...

1915. február végén felállítják a VIII. menetzászlóalj (Marschbataillon) a január 18-án bevonultakból, kik tehát alig hathetes kiképzés után mennek ki a harctérre, a zászlóalj parancsnoka Demeter Kálmán százados lesz. A zászlóalj 2. századába, melynek parancsnoka Mattanovits Lajos hadnagy, engem is beosztanak: a 3. szakasz parancsnoka, Marosi Gyula hadapród mellé kerülök helyettesnek. Hazaugrom Pécsre és elbúcsúzom szüleimtől, testvéreimtől, aztán beöltöztetnek a „halálruhába” és felszerelnek. Nemzetiszínű zászlók alatt, harsány énekszóval menetelő, kivirágoztatott, pántlikázott zászlóaljunkat rengeteg ember kíséri le az állomásra, ahol bevagoníroznak, aztán a katonazenekar hangszereiben felharsanó Rákóczi induló hangjai mellett indulunk. Az éljenzés, kendőlobogtatás közben lassan kigördül vonatunk az állomásról, elindulunk a háborúba, a legteljesebb bizonytalanságba...

Ezredparancsnokunk Pittner Lajos ezredes. Ezredünk a budapesti 31. hadosztály kötelékében harcol, melynek br. Lütgendorf Kázmér altábornagy a parancsnoka.

A hadosztály két dandárból áll: a 61.-ből – ahová a 69-es és a budapesti 32. gy.e. – és a 62., melyhez a somogyi 44-es és a 3-as bosnyák gyalogezred. A hadosztályunk egyébként Böhm-Ermolli lovassági tábornok vezetése alatt álló 2. hadsereghez tartozó IV. hadtestnek egyik hadosztálya.

Megérkezve Balnicára, megtörténik beosztásunk, a menetzászlóalj tisztjeit, altisztjeit, legénységét felosztják a tábori századok között s így a VIII. menetzászlóalj megszűnik

Sopanow, 1915.

69/II. zászlóalj tisztikara, Spalenja, 1915. november

Ülő sor:

Artató Jenő zászlós, Pump Ottó főhadnagy, Marssó Pál főhadnagy, Szilágyi tábori lelkész, Burkert Antal százados, Mattesz Endre főhadnagy, Andrits Rádó hadnagy, dr. Klein Armin segédorvos, dr. Révész Géza kadett, Haász Pál zászlós, Roth Sándor kadettaspirant.

Álló sor:

Heidecker Pál zászlós, Paunz Alfréd kadettaspirant, Pfaff Henrik kadett, Kring Gyula hadnagy, Feifarek József hadnagy, Becker kadett, Pánczél Miklós zászlós, Bogár Pál kadett, Polczer Imre kadett, dr. Berger Dezső kadettaspirant, Tar József zászlós, Topos József zászlós. (Arató Csongor képeiből)

Engemet a 7. századba osztanak be, melynek parancsnoka Simonics Lajos zászlós, majd Csípő Mihály hadnagy.

Az ezred a Balnica feletti hegyekben van állásban és besötétedés után indulunk fel az ezredhez. Kegyetlen egy mars ez, a behavazott hegyek között. Úttalan utakon botorkálni, csúszni, mászni. Én teljesen kifulladásig érem el a 7. század állásait, melyek a Balnica feletti Dusty Dill hegyen – Lupkovtól délre – húzódnak. Az éjszaka mindjárt át is esem a tűzkeresztségen, kisebb csetepaté tör ki és ugyancsak sivítanak körülöttem az ellenséges orosz golyók...

Csak a lassankint megenyhülő idő, no és a fiatal szervezet ment meg attól, hogy elpusztuljak a megpróbáltatásokban, de barátaim, volt önkéntestársaim közül sokan maradnak az ellenség golyójától eltalálva, vagy az alattomos fagyhaláltól megölve mindörökre a Beszkidekben – Benedek János, Gyöngyösy Zoltán, Markovics Ernő, Hahn Henrik, Stein Félix, Nagyági Lajos, Szász Lajos, Weisz Elemér, Gábor, Beák, stb.

Az ezred is lassankint teljesítőképességének végére ér, a századok tele vannak fagyásos, apatikus emberekkel, mindnyájunk számára nagy megkönnyebbülés, mikor április 17-én leváltanak bennünket és az ezred Cirokaófaluba megy pihenőre. Idelelni a völgyben meleg tavaszi idő jár már és az átélt rettenetes hetek után, csak úgy szívjuk magunkba a meleget és a napsütést.

[...] 1915. április 15-ig maradunk a cirokaófalui táborban, ekkor állásba megyünk Nagypolány elé. Állásaink egy szép, lassankint kitavaszkodó erdőben húzódnak, korábban erős harcok folytak itt, de mikorra mi elfoglaljuk az állást, a harcok elcsendesednek, komolyabb gyalogsági harcokra nem kerül sor. 1915. május 2-án áttörjük az orosz frontot s az ellenség lassankint megkezdí visszavonulását, állandóan lessük őket, hogy előttünk is nem vonulnak-e vissza. Május 7-én éjjel századparancsnokom, Csípő hadnagy, egy 10 emberből álló járőrrel kiküld, hogy derítsem fel az orosz állást. Kimegyek, lassan, óvatosan odakúszom embereimmel az orosz álláshoz. Nagy a csend, bemegyünk az állásba, mely üres. Rögtön jelentem hátrafelé, hogy az oroszok meglógtak, én embereimmel az orosz állásban maradok, csakhamar feltűnnek rajvonalaink, az ezred jön utánunk és megszálljuk az üresen álló orosz árkot....

A bukovieci ütközet után átkelünk a Szolinkán, utána a San folyón és folytatjuk tovább az oroszok üldözését, kiknek visszavonulását valóságos füsttenger jelzi, mindenfelé égnek a felgyújtott falvak, immáron a galíciai dombvidéket tapossák lábaink. Az oroszok Sambor vonalában állnak újra meg, mi 16-án érjük utol őket Ostroiecznél. Négy napon át támadjuk az oroszoknak a falu északkeleti részén erősen kiépített állásait, egyik támadást

a másik után, az eleven pokol kering körülöttünk, de hiába minden erőlködésünk. Támadásaink roppant veszteségek közepette omlanak össze, halálos sebet kap ezredparancsnokunk, Pittner Lajos ezredes, súlyos sebet kap Revicky Ádám alezredes, nagyon sok a halott, köztük van egy nagyon jó barátom, Csók Lajos is. Az ezred két gyenge létszámú zászlóaljra – az I.-re és a IV.-re – zsugorodik össze. Az ezredparancsnokságot Krausze Lajos alezredes veszi át, rendezik az ezredet, ennek során engem a 15. századba osztanak be, hol parancsnokom dr. Mihálffy István főhadnagy lesz – pécsi fiú, polgári életben bírósági jegyző.

...De a harcok folynak tovább, csapataink visszafoglalják Przemysl. Ezekben a harcokban mint tartalék veszünk részt. Csupán 1915. június 7-én kerülünk tűzvonalba, állásba megyünk Buchovice mellett, mikor pedig 14-én az oroszok visszavonulnak, megkezdjük az üldözésüket. Harcok következnek Zavadow és Wojkovce falvaknál – itt kapom meg június 15-én hadapródi kinevezésemet – aztán előrenyomulás a grodeki vonal felé. Ezredünk 18 és 19-én a wielkopolei orosz állásokat támadja, melyekbe kétnapi harc után sikerül betörni. Engem kitüntetnek, megkapom a nagy ezüst vitézségi érmet – s azzal át van törve a grodeki vonal. Megnyílik az út Lemberg felé, mely június 22-én kezünkbe kerül. Ragyogó bevonulás a visszafoglalt városba, de megyünk mindig csak északkeleti irányba.

...Én elszakadok az ezredtől s a hirtelenjében összeszedett 40-50 emberrel kinnmaradok a falu előtt, hogy hová lett az ezred, nem tudom, ha oroszok tűnnek fel előttem, teljes erővel lövetek. Az oroszok nyilván nem tudják, hogy milyen kis csapat van előttük, különben komolyan támadnának. Egy éjszakát és egy napot töltök kinn az oroszok torkában, a legnagyobb bizonytalanságban, közben patulokat küldök, keressék meg az ezredet...

Igen nagy örömmel fogadnak az ezrednél, Mergl alezredes, ki a távollevő Krausze alezredest helyettesíti az ezredparancsnokságon, összeölelget, már azt hitték, mindannyiunkat elvitték az oroszok...Hullanak, pusztulnak barátaim, volt önkéntestársaim, elesnek Neubauer Károly, Brunkala Imre, Ágoston Gyula, Hegedűs Gyula, Kiszling Géza, Kring Elemér, Király Sándor, Kórady Béla, Vacsek József, Sterlicky László, Bencsik János. A hadikórházban halnak meg Hardy Laci, Paulay Géza, Szatlics Kálmán, Győri Nagy László, Freyler Gyula. Kaszál, irgalmatlanul kaszál a Halál....

Dobrotwor után ismét csendesebb idők következnek ránk, három hetet töltünk a Bug mellett a dobrotwori állásban. Augusztus 15-én aztán visszahoznak bennünket a reklinicei erdőbe, hol kb. két hétig táborozunk, kiélvezve a nyári erdő minden szépségét s a pihenő ezer kellemességét. Közben az érkező menetzászlóaljakból felállítják az Ostrozece-nél megsemmisült II. zászlóalj felét, a 6. és 7. századokat, engem áthelyeznek a 6. századhoz, de ugyanakkor szabadságolnak az ezredtrénhez. ..

Szeptember 4-én aztán vége szakad a trénnél való „üdülésemnek”, az ezred a karpilovkai erdőben harcba keveredik, a 6. század egyik tisztje megsebesül, be kell vonulnom a századhoz. Mint zászlós vonulok be, mert szeptember 2-án „für tapfere Verhaltung vor dem Feind” kineveznek zászlóssá. A század parancsnoka Berkovics Brunó főhadnagy, tényleges tiszt, egy igen intelligens és bátor katona.

1915. szeptember 6-án az aprilovkai erdőben támadásba kezdünk, a harc nem lesz nehéz, mert az oroszok visszavonulnak. Szeptember 7-én a II. zászlóalj két századából, egy huszárszázadból és két ágyúból álló felderítő különítményt alakítanak, mely a helyzet felderítése végett kelet felé tör előre. A különítmény Bereh falu előtt egy orosz utóvéddel akad össze, amit megtámadunk, visszavetjük a faluba, majd megrohanva a falut, visszakergetjük őket az Ikva folyón túlra. A következő reggel megérkezik az ezred és megszálljuk az egész Ikva folyót.

És ezzel véget is ér a nagy offenzívánk az Ikva mentén – Komarovka, Boreh, Minkovce, Sopotovcyk falvak körzetében – téli állásokat építve ki, berendezkedünk télire. Az oroszok szeptember 16-án és október 7-én, 8-án ellentámadásokat intéznek ellenünk, megkísérlik visszavetésünket, de hiába erőlködnek. Közvetlen mellettünk, Sopotov falunál igen heves harcok folynak. Az oroszoknak sikerült a 32-eseket kiszorítani állásaikból, de a 44-esek és a 3-as bosnyákok ellentámadással visszaveszik az elvesztett állásokat, így aztán itt is csend lesz. Berkovics Brunó megvált századunktól, így ezekben a harcokban már Andrits Rádó főhadnagy vezeti a századot.

...Mikor szabadságról visszatérve bevonulok a 6. századhoz, új századparancsnokot találok Mattesz Endre főhadnagy személyében, Andrits Rádó megvált a századtól. Egyébként megérkezésem után pár napra zászlóaljunk indul Spalenájába, hol kb. 1 hónapig tartalék lesz. Csupán annyi változás lesz, hogy zászlóaljunk korábban Berehnél állt, most Sopotovcyk elé kerülünk. Itt ünnepeljük meg csendes szomorúságban a karácsonyt, aztán visszagondolva az elmúlt évre, itt ünnepeljük meg a Szilvesztert. Úgy van, hogy tűzérégünk éjfélkor újévi ösztüzet ad le az orosz állásokra. Pár perccel éjfél előtt kiállok az állás tetejére, hogy onnan figyeljem meg az „üdvözetet”. Pont éjfélkor aztán megszólalnak – az orosz ágyuk. Hatalmas tüzet zúdítanak ránk, én eszeveszetten vetem le magamat az árok fenekére, kicsiny híja, hogy az újév első perce az én életem utolsó percét nem jelentette...

1916. február 4-én engem és öt tisztársamat áthelyeznek kiképzőtisztnak a XVIII. menetzászlóaljhoz, mely a wolhynai Tabaczkuban állomásozik. 1916. február 5-én indulunk, Podkamienig egy tüzér muníciós oszloppal, majd Brodyból vonattal utazunk tovább. Február 7-én érünk Sitnóra, hol jelentkezünk a kommandon. A parancsnok Schwartz Alfonz, 32-es alezredes, majd

innen gyalog átmegyünk Tabaczkiba a XVIII. menetzászlóaljhoz. Kornhoffer Alfonz százados, egy igen kemény tiszt a parancsnok, engem az 1. századhoz oszt be, hol Kring Gyula hadnagy lesz a parancsnokom.

...Nehéz napokat éltünk át Tabaczkiban, Kornhoffer százados kemény kézzel fogja a zászlóaljot. Néha összeülünk a frontról velem együtt hátraküldött tisztársaimmal s magunkban dühöngünk, százszor inkább a fronton, mint itt hátul, Kornhoffer keze alatt. Kornhoffer dicséretére legyen mondva, nagyon sokat követel az emberektől, de nagyon gondoskodik róluk. Az élelmezés és az elhelyezés elsőrangú, mellette csakugyan a harcra képzi ki az embereket, nem afféle békebeli ostobaságokra.

1916. február 11-ig maradunk Tabaczkiban, akkor Rudniára menetelünk, hol bevagonírozunk és lehoznak bennünket Galíciába. Olevoiban folytatjuk tovább a kiképzést, egész nap megy a gyakorlatozás, mint ment Tabaczkiban. Február 19-én aztán zászlóaljunk bevonul az ezredhez, melyet a régi helyén találunk meg. A menetzászlóalj tisztjeit és legénységét beosztják a tábori századokba, Kring hadnagyot és engemet a Dziehciarka faluban állomásozó tartalékszázlójba osztanak be - parancsnoka Burkert Antal százados – hol az 1. századba kerülünk, a század parancsnokságát Kring hadnagy veszi át, ki már a menetzászlóaljban is parancsnokom volt. Idősebb tartalékos tiszt, jó barátságban vagyunk egymással.

[...] 1916. február 23-án hadosztályunk felváltja a Krutniew-Gontova vonalon levő állásában a 34. hadosztályt, mely az olasz frontra megy. Ezredünk Panasowka falu elé kerül állásba, míg a tartalékszázlój Szeretecen lesz dandártartalék. Egyébként a fronton abszolút nyugalom uralkodik, a nagy téli csendet nem zavarja semmi. 1916. március 20-án a tartalékszázlójtól áthelyeznek a IV. zászlóaljhoz, melynek parancsnoka Rathmann Gyula őrnagy, egy nagydarab, mogorva ember. A 16. századhoz kerülök, a század parancsnoka Pomp Ottó főhadnagy. Ő egy öreg gazdasági hadnagy, hogy előrébbjusson a ranglétrán, átkéretőzött csapathoz.. Három erős tartalékos tisztet adnak mellé alantosul: az aranyérmes Polczer Lajos hadnagyot, a nagy ezüstös Jezischek Róbert hadnagyot, és engem, ki szintén nagy ezüsttel dicsekedhetem. Nagyon respektál bennünket, szinte parancsolni sem mer nekünk, inkább maga szalad minden után, mi meg csendes derűvel szemléljük fáradozását: nem árt neki, tanulja meg ő is a csapattiszt tennivalóit. Még szerencse, hogy a századnál van a kis Polczer, - Polczer Imre hadapród, Polczer Lajos öccse – akivel Pomp rendelkezhetik. A tél lassankint elmúlik, kitavasodik, de a tavaszi olvadás roppant nagy mennyiségű sárral és víztömeggel áraszt el bennünket, fülíg sárosan ülünk a lövészárokból, a legnagyobb gondunk a víz levezetése az árokból, és az örökös sárhányás...

...1916. május 2-án érkezem vissza az ezredhez és itt egy igen kellemes hírrel fogadnak: 14 tisztet – közöttük engem is – és 10 őrmestert, mint „überflüssige Sabelcharge”-kat Pilsenbe, a pótzászlóaljhoz vezényeltek. 1915 nyarán több magyar ezred pótzászlóalját áthelyezik Csehországba, ugyanakkor a cseh ezred pótzászlóaljit Magyarországra – így kerül a mi ezredünk pótzászlóalja Székesfehérvárról Pilsenbe. Május 3-án indulunk Pilsenbe, hová 5-én érkezünk meg, 6-án jelentkezünk a pótzászlóalj parancsnokánál, Althof Tivadar alezredesnél, ki engem a 4. századhoz oszt be, a század parancsnoka Nadhera Gyula százados, egy sebesülése folytán sántikáló, fölényes modorú tényleges tiszt. A parancsnokság a volt 36-os lak-tanyába szállásol, míg a 4. század a városban, egy kétemeletes iskola-épületben van elhelyezve...

...Mialatt gondtalanul múlnak Pilsenben a napok, az északi harctéren nagy események zajlanak. Bruszilov generális nagyszabású offenzívába kezdett és a megvert osztrák-magyar hadsereget nagy erővel szorítja vissza. A helyzetet még rosszabbá teszi a hadseregben keletkezett bizalmi válság. A hadsereg vezetői majdnem mind osztrákok, magyar alig van köztük, nos már az 1914-es szerbiai vereség is nagyot rontott az osztrák tábournoki kar tekintélyén. Potioreknak, a megvert osztrák hadvezérnek a neve valósággal csúfnévvé válik – Potyorek – most meg az olykai katasztrófa teljesen lerombolja az osztrák katonai vezetőkbe helyezett bizalmat. Többé sem hinni, sem bízni nem tudunk a generálisokban és valósággal örömujjongásba törünk ki, mikor 1916 augusztus elején az egész keleti front parancsnokának Hindenburgot nevezik ki. Végre egy férfi ki helyén van, ki tud vezetni s ki a felbomlott fronton megállítja az előre özönlő oroszokat. Mint ahogy meg is állítja, de én akkor már hadifogságban vagyok.

...Nagyon szedett-vedett a századom, altisztet mindössze nyolcat kapok, csupán hadikórházból előkerült embert, kiket hirtelen egészségesnek nyilvánítottak. Ezek legalább katonák, de a legénység? Van közöttük trén, pék, tüzérkocsis, katonai munkás, hadtápszolgálatos, olyan emberek is, kik a gyalogságnál sohasem szolgáltak. Azt sem tudják, hogyan vegyék kézbe a fegyvert, a századnál alig van egy-két ember, aki ki lenne képezve gyalogsági szolgálatra. Földes Lajos hadnagy a tréntől kerül át hozzánk, még a vezényszavakat sem ismeri, nem tudok mást csinálni vele, mint rábízom a század felszerelését és a gazdasági ügyek vezetését. Van kb. 10 napom, ezidő alatt megpróbálom összerázni a századot és katonát faragni az emberekből. Pár napon át sor és menetgyakorlatokat, meg fegyverfogásokat végez a század, hogy legalább össze tudjanak állni...

Végeredményben úgy megyünk ki a harctérre, hogy az emberek 90%-a soha életében élessel még nem lőtt. 1916. július 16-án indulunk, katonazenével,

kivirágozva, kipántlikázva, nemzeti színű zászlókkal. Az állomásra kikísér bennünket Althof alezredessel az élén a pótzászlóalj egész tisztikara s civil ismerőseink közül is sokan. Július 18-án megérkezünk a Lemberg-től keletre fekvő Zadvorce faluba, hol belépünk Schwartz Alfréd 32-es alezredes parancsnoksága alatt álló 5. marschbrigád kötelékébe. Tadvorcében találjuk a XXII. Menetzászlóaljunk maradványait, a tiszteket, embereket beolvasztják a mi zászlóaljunkba, melynek parancsnokságát Tannert Erich főhadnagy veszi át. Új beosztást készítenek, mely szerint én az 1. századhoz kerülök századparancsnokhelyettesi minőségben, a század parancsnoka Gallauner Béla főhadnagy lesz. Egyébként Zadvorcén folytatjuk a legénységnek már Pilsenben elkezdett katonai kiképzését.

Századállás az orosz fronton (Arató Csongor képeiből)

1916. július 29-én otthagyjuk Zadvorcét és Glinianyn, Zlocowon keresztül Koltowba menetelünk, hová 31-én érkezünk meg. Koltowban táborozik hadosztályunknak, a 31. hadosztálynak a trénje és a marschbrigád, mint hadosztálytartalék marad itt. A távolból nagy ágyúdörgés hallatszik, mint megtudjuk, Brody elesett. Bruszilov roppant nagy erővel támad, ezredünk is kénytelen visszavonulni és jelenleg Graberka- Szeret vonalán, Pienaki falu mellett áll. 1916. augusztus 4-én hajnalban az oroszok előttünk is támadásba lendülnek és ezredünk jobb oldalán, Batsyce falu környékén betörnek a 32-esek állásaiba. Azonnal alarmírozzák a marschbrigádöt és indítanak bennünket Lukaviec faluba. Közben ellentámadás indul meg részünkről,

melyet egy 32-es, egy 71-es és egy 72-es zászlóalj hajt végre, sikerül is az oroszokat visszaszorítani, csak Ratysce falu és a falu feletti 395-ös magaslat marad az oroszok kezén. Ennek visszafoglalására az 5. marschbrigád kap parancsot. Ostoba parancs, mert a brigád három gyenge és katonailag félig-meddig kiképzett zászlóalja semmi ütőerőt nem képvisel. A brigád egy 32-es, egy 44-es és egy 69-es menetzászlóaljból áll. Hiába minden ellenvetés, a parancs végrehajtását követelik.

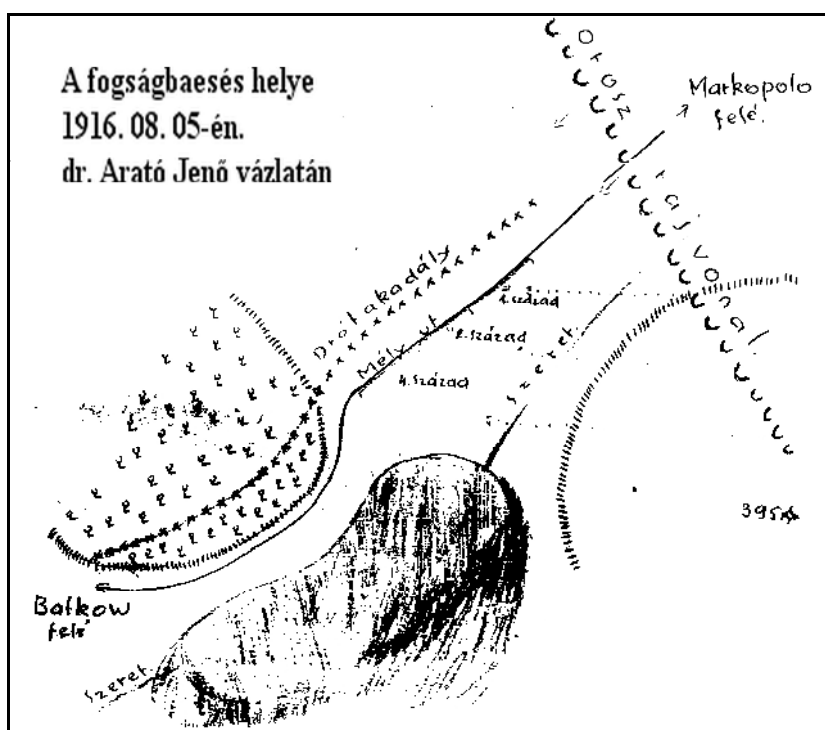
...Augusztus 4-ről 5-re virradó éjjel Batkowba menetelünk, itt megkapjuk a támadási parancsot, az eligazítás után a zászlóaljak elválnak, és külön utakon iparkodnak előre. A mi zászlóaljunk mellé a parancsnokság egy küldöncöt ad, hogy elvezessen bennünket annak a 32-es parancsnokságára, amely tegnap az ellentámadást végrehajtotta. A zászlóaljparancsnokság rendelkezése szerint kell a 32-esekkel az ellentámadást folytatnunk, hogy hol van ez a parancsnokság, nem tudjuk, majd a küldönc odavezet bennünket. Kelet felé menetelve vonulunk a 395-ös magaslat felé az éjszakában. Elmegyünk egy erdős dombhát mellett, majd keresztül egy elég széles drótakadályon, aztán röviddel utána beérkezünk egy mélyútba, a küldönc kijelenti, hogy megérkeztünk. Körülnézünk, hol a zászlóaljparancsnokság, a küldönc egyre zavarodottabban jön vissza: nem értem, nem értem, tegnap itt volt, most nincsenek sehol, nem találom őket. Tannert főhadnagy elindul megkeresni a parancsnokságot, utána Gallauner főhadnagy is elindul körülnézni, mi meg közben lefekszünk a mélyútban és várjuk a visszatérésüket. Egyiküket sem látjuk többé...

Várunk és várunk, a géppuskák elhallgattak, csend lett, de egyszercsak igen nagy riadalom támad: hirtelen oroszok jelennek meg valahonnan, ahonnan nem vártuk őket, az oldalunkban. Az emberek eldobják fegyvereiket és feldugják kezeiket. A következő pillanatban oroszok jelennek meg előttünk is, nagy kavarodás támad. Bosnyákovits főhadnagy rekedten ordítózik, sturm, hurrá, de senki sem hallgat rá. A megrökönyödött emberek egymásután dobálják el a fegyvereiket, emelgetik magasba kezeiket, egy csomó ember kimászik a mélyútból és menekülni próbál, mire az oroszok megnyitják rájuk a tüzet. Ordítás, puskaropogás, kavarodás, én sóbálvánnyá meredve állok a kavargó, ordító tömegben. A puskák már mind a földön vannak, akkor az oroszok közrefognak, elkezdnek hajtani bennünket – beteljesedett a végzetünk, orosz hadifogságba kerültünk.

Már csak kinn, a hadifogságban – az elfogott 32-es, 71-es, 72-es tisztekkel beszélgetve – tudjuk megállapítani mi történt.

Amint már említettem, augusztus 4-én a 32-esek, 71-esek ellentámadással visszaszorították az oroszokat, az oroszok kezében csak Ratysce falu s a falu feletti 395-ös magaslat maradt. Ezt kellett volna nekünk visszafoglalni. Augusztus 4-ről 5-re forduló éjjel, mialatt mi a 395-ös magaslat alatti mélyútban levő 32-es zászlóaljparancsnokság felé igyekeztünk, az oroszok

váratlanul előretörték és felgöngyölítették az ellentámadást végrehajtott 71-esek, 72-esek, 32-esek frontját. Nagyonbbrészt elfogták őket, elfogták azt a 32-es zászlóaljparancsnokságot is, amelyhez irányítva voltunk. Ezért nem találta meg a küldönc a parancsnokságot, mert már odaát volt az oroszoknál. Mire mi a mélyútba értünk, saját katonáink már nem voltak sehol, ellenben körös-körül oroszok álltak. Úgyszólván belesétáltunk az oroszok torkába! Ha ismerjük a helyzetet, éjszaka még visszatérhettünk volna, de teljesen tájékozatlanok voltunk, maradtunk s mikor vissza akartunk jönni, már késő volt. Mindegy, bekövetkezett az, a mivel sohasem számoltam, mire sohasem gondoltam, hogy bekövetkezhet – orosz hadifogságba kerültem. S ezzel véget ért katonaeletem, kezdődhetnek a rabság, a testi-lelki nyomorúság, a rothadás évei...”

*dr. Arató Jenő Háborús és hadifogoly naplója

A háborús időszakról és a hadifogolytáborban eltöltött évekről íródott napló teljes terjedelmének kiadása előkészületben - a jogutódok közreadásában.

A 69/III. ÖNÁLLÓ ZÁSZLÓALJRÓL

1914 - Erdős terepen megszállták *Metalka* magaslatát, augusztus 21-én harcban foglalták el a 918 méter magas *Cigla* hegyet.

1914. november 2-án Srebenica felé nyomult előre a Kováts-féle zászlóalj, a Drinán átkelve Zakasanic felé. Itt bravúros támadással elfoglalta a közel ezer méter magas *Zapolje* magaslatot

1915. május 27-én a Hindenburg zászlóalj *Monte Sabatinónál* került harcba

1915 nyarán a zászlóalj *Al-Pontén* tartózkodott és keményen tartotta állását.

1915. október 15-én a III. isonzói csata után a 17. népfelkelő zászlóaljat váltották fel *Szt. Michelen*.

1916. január 23-i támadásnál a Kovács-féle egység pergőtűzben elfoglalta *Oszlavija* 188. magaslatát és magát a falut, 1260 foglyot ejtve.

1916. május 28-a, a zászlóalj pk. sebesülése napja, - a *Monte Santon, Kolenec* mellett - megtörte a lendületes háborús katonai karriert

1916. július 11.: plavai harcok

Az Isonzó-fronton **1917. október 24-én**

A Boroević-hadseregcsoporthoz két hadseregében összesen 15 hadosztály és 6 tartalék hadosztály várta a jelet a támadásra. A Johann Henriquez gyalogsági tábornok vezette 2. Isonzó-hadseregben (melynek tartalékát az 57. /a kassai 34. és a székesfehérvári 69. gyalogezredek egy-egy zászlóaljával/, a 9., a 28. és 29. császári és királyi hadosztály képezte) Ferdinand Kosak altábornagy csoportját a 60. (a pécsi 52. és a pétervárad 70. gyalogezredek zászlóaljaival) és a kolozsvári 35. közös hadosztály, a Karl Lukas gyalogsági tábornok irányította XXIV. hadtestet a 24. és az 53. magyar népfelkelő hadosztály, az Alois Schönburg-Hartenstein herceg, lovassági tábornok vezette IV. hadtestet a 43. lövész és a 20. honvéd had-osztály alkotta. Támadási sávja Selótól a Monte San Gabrieléig terjedt. A Wenzel Wurm tábornagy irányította 1. Isonzó-hadsereget (tartaléka a 106. valamint a 21. lövész hadosztály volt) a Rudolf Králicsek gyalogsági tábornok vezette XVI. hadtest 58. (a pancsovai 23. tábori vadász zászlóaljjal, a máramarosszigeti 85. ezred egy zászlóaljával, valamint a károlyvárosi 96. gyalogezreddel), 63., és pozsonyi 14. had-

osztályai; a Georg Schariczter altábornagy vezette temesvári VII. hadtest 44. lövész-, 17., 48. (az otocsácsi 79. gyalogezreddel) gyaloghadosztályai; valamint a Maximilian Csicseric altábornagy vezényelte XXIII. hadtest budapesti 41. honvéd, valamint 10. és 12. gyaloghadosztályai alkották.

1917. október 25-én

az olaszok ellentámadásokkal próbálták megállítani a szövetségesek előretörését, kísérleteik azonban kudarcot vallottak. A központi hatalmak csapatai a heves ellenállás leküzdése után lendületesen folytatták a támadást. A Krauss-hadtest Felix Prinz Schwarzenberg vezérőrnagy vezette 55. hadosztálya elérte az Isonzót, Karfreitet, Iderskót. Az 50. hadosztály 3. hegyi dandárja a 2315 méteres Krn csúcsot vette birtokba teljesen, valamint Ladra helységet szállta meg, míg a 15. hegyi dandár Robicot. A Scotti-csoportnál az 1. hadosztály 7. hegyi dandárja a Globoèak-magaslatot, a 22. hegyi dandár a St. Paul kápolna magaslatot foglalta el. A Josef Hrozny vezérőrnagy irányította 57. hadosztály *(benne a 34. gyalogezred II. és a 69. gyalogezred III. zászlóaljával)* elővédjei Ronzinát vették be. A német Alpenkorps és a 200. német hadosztály elfoglalta az Isonzó jobb partján húzódó Kolovrat hegygerinc kulcsfontosságú olasz állásait és támpontjait. A 2. Isonzó-hadsereg 60. hadosztálya Loga, a 35. hadosztály Vrh községet vette be. A XXIV. hadtest 53. népfelkelő hadosztálya Sveto helységig jutott. A 20. honvéd gyaloghadosztály a Monte San Gabriele ellen támadt sikeresen.

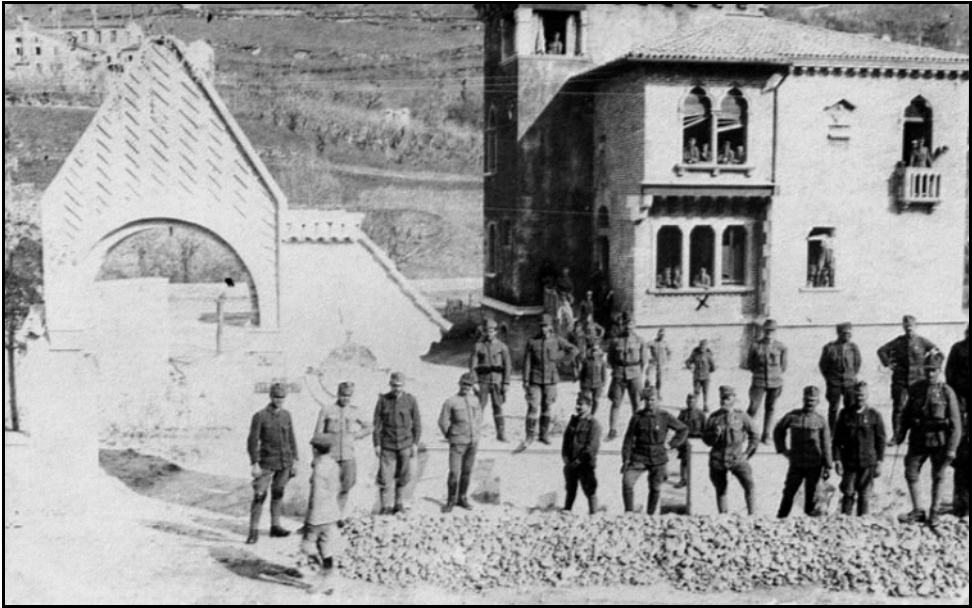
A III/69. zászlóalj és az 52-esek

Dr. Vasadi Balogh György írásaiból.

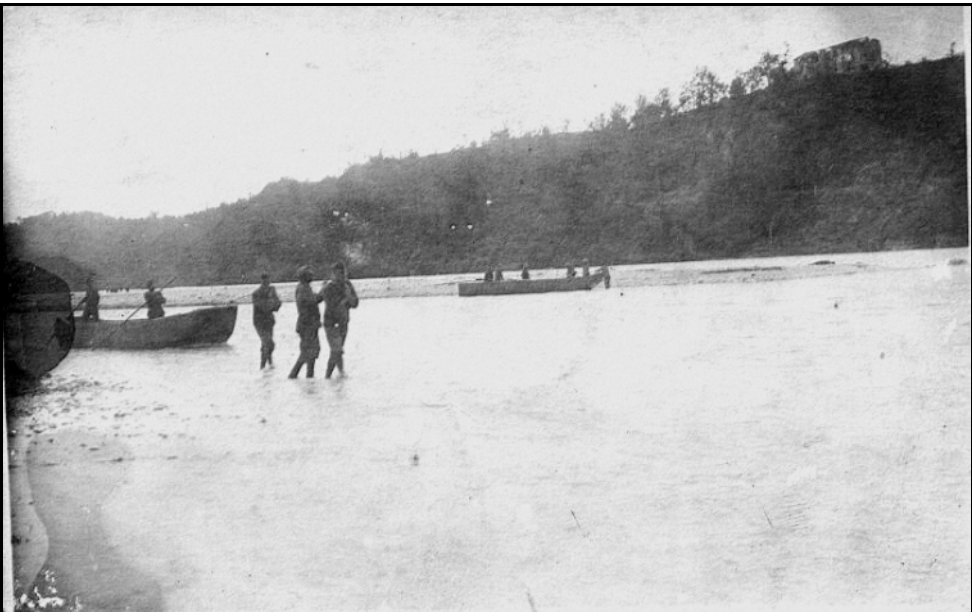
„Az II./52. zászlóaljjal, jóban-rosszban hűséges társainkkal, testvéreinkkel közösen hajtottuk végre e támadást s eredménye az ellenség visszaszorítása, állásaik elfoglalása, 45 tiszt, 1152 közlegény foglyulejtése, rengeteg hadiszer zsákmánylása lett az eredmény. Dandár, a hadosztály, a hadtest, a hadsereg parancsnokai siettek üdvözlő szavakkal...”

„A legnagyobb örömmel vettem tudomásul a III./69. és II./52. zászlóaljaknak valóban hősiesség magatartását, mellyel járhatatlan sziklás vidéken, beásott ellenséggel szemben, minimális távolságra tőle, négy napon és négy éjszakán keresztül – dacára nagy veszteségeiknek – kitartottak mindaddig, míg az....dik dandár hátulróljövő támadása visszavonulásra nem készítette az ellenséget.” *(Korpskommando Befehl 1914. November.)*

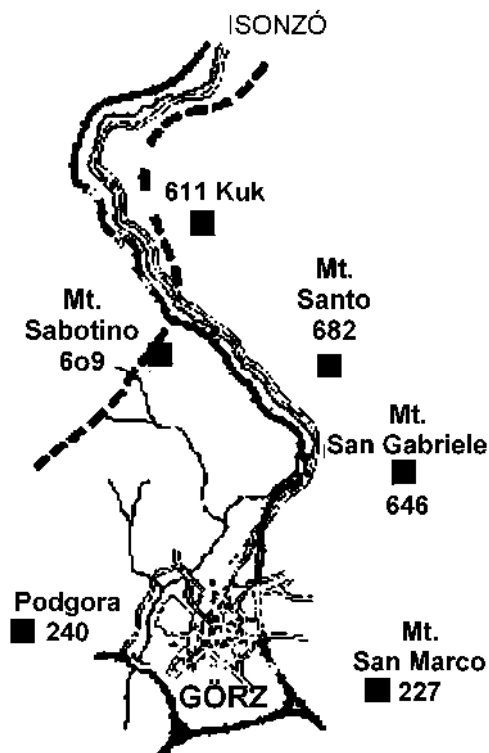

69-esek Falze de Piave-ben, 1918. (dr. Palló József közreadása)

Olaszország, 1918. nyara. (dr. Palló József közreadása)

1915-1916. – A III. zászlóalj legjelentősebb harcainak helyszínei

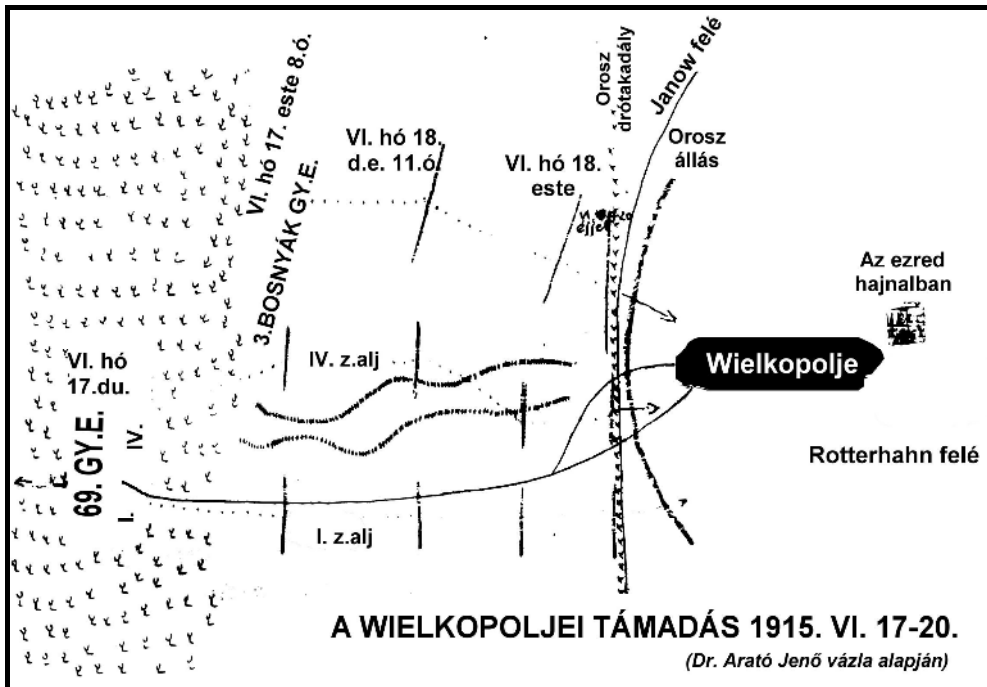

1916. január – ELŐLÉPTETÉSEK

A Rendeleti Közlöny januári száma közölte, hogy a király a Pécs-baranyai egyéves önkéntesek sorából hadnagyokká nevezte ki a 69. gyalogezrednél szolgálatot teljesítő önkénteseket.

A kinevezettek névsora:

Lőrincz Sándor, Kaufer Ernő, Bokros Ferenc, Németh Kálmán, Vári Kornél, Fehér Sándor, Bánfai Ernő, Pánczél Miklós, Antal Aladár, Szabó Béla, Heidecker Pál, Haberfeld Ottó, Kis Ernő, Marossi Gyula, Topos József, Vörös Mihály, Balaskó András, Löwy Hermann, Polcer Lajos, Jezicsek Róbert, Hardai István, Jeckl Ferenc, Sztepanovics András, Kaufmann János, Király Sándor, Neusiedler Jenő, Steuermann Jenő.

1918. június 19-20. – A montellói csatában az 5. huszárezreddel

"...Végre 13 órakor az ezredek állásai mögé némi élelem érkezett. A huszárok egyenként mentek érte. De az olaszok ezt is megneszeltek és tüzéségük és aknavetőik hevesen tüzeltek, gyalogságuk pedig 15 órakor az 5. huszárezred balszárnya és a 69. gyalogezred jobbszárnya ellen rohamra indult. [...] A felrobbant gránátok és aknák fojtógázt terjesztettek, mindenki azt hitte, hogy gázlövedékekkel lőnek. Az ellenséges rohamjárőrök a meglepetést felhasználva, az összelőtt állásunk egy futóárkán leszaladtak és az 5. huszárezred vonalát géppuskáikkal és golyószóróikkal hátulról kezdték löni. Ebben a kritikus helyzetben az 5. huszárezred és a 69. gyalogezred találkozó szárnya mögött tartalékban volt fél harminckettes század hűséges bajtársként, parancs nélkül rohamozta meg a huszárok mögé befészkelődött olaszokat és elkeseredett kézitusa után visszafoglalta az elragadott kb. 300 méter árok-részt..." (vitész Péczely László: *A magyar huszár a világháborúban. 1914–1918. Budapest, 1936.*)

„LÖVÉSZÁROK-UTASÍTÁS” VITÉZ PALLÓ MIHÁLY HAGYATÉKÁBÓL

Szél és időjárás:

Ellenséges gáztámadás ömlesztés útján valószínűtlen:

- a., szélcsendnél
- b., erős szél alkalmával
- d., tűző napsütésnél

Ellenséges gáztámadás ömlesztés útján lehetséges:

- a., gyenge vagy mérsékelt szélnél, mely az ellenség felől fúj és semmi, vagy gyenge napsütésnél
- b., mérsékelt eső nem zavarja a gáztámadást

Ha a közelben olyan gránát esik le, amely csak gyenge hangot ad, avagy hosszabb ideid a földön gomolygó, fehér füstöt terjeszt, vedd fel rögtön az álarcodat.

Gáztámadás alkalmával szigorúan betartandó!

- 1., Megvéd az álarcod, ha jól az arcodhoz van illesztve és azt biztosan és gyorsan tudod kezelni. A háromréteges betét egy gáztámadást könnyen kitart.
  - 2., Ne hagyd el soha az álarcodat. – Ha le is kell vened, tartsd mindig a kezed ügyében.
  - 3., Kíméld, akárcsak a fegyvered. - Óvjad az álarcot és a betétet a nedvességtől. Gáztámadás alkalmával az egészséged függ tőle.
  - 4., Vigyázz az álarc szájnyílásában levő gumigyűrűre és tartsd be a legpontosabban az álarcban levő használati utasításokat.
  - 5., Gáztámadás alkalmával ne feledkezz meg felriasztani, mert a gázok gyorsan terjednek.
  - 6., Bízzál álarcodban; lassan és nyugodtan kell lélegzetet venni, ha a betét meg is melegszik. A nyugtalanságod a legjobb segítség az ellenségnek.
  - 7., Nyugodtan használd fegyvered, csak úgy, mint máskor.
  - 8., Fedezéked nem véd meg a gázok ellen, ha nincs álarcod. Hátraszaladnod balgaság volna, mert a gázfelhő veled megy.
  - 9., Ha az álarcod megsérül, vedd a betét csavarját a szádba és tartsd be az orrod.
  - 10., Ne vedd le idő előtt az álarcodat.
  - 11., Gáztámadás után töröld le a zsírt fegyveredről, és azután zsírozd le újra.
  - 12., Gáztámadás után gondoskodj árkod és fedezéked szellőztetéséről.
  - 13., Mielőtt álarcodat újra becsomagolnád, gondosan töröld le úgy kívülről, mind belülről.
  - 14., Minden gázharc után a betétet újjal kell kicserélni.
- Az ellenséges tűzhatás keretén belül minden egyes embernek gázálarcát magánál kell hordania. Az előljáróknak gondoskodni kell ezen parancs pontos betartásáról

Horváth Kázmér: A SZABOTIN HEGYEN

Május 25-én értünk Görzbe s 27-én este már az egész zászlóalj fenn volt a Szabotinon, melyet Nörring tábornok, az 5. Hegyidandár parancsnoka találóan nevezett el Görz kulcsának. Ha ugyanis az ellenségnek sikerült volna ezt a hegyet hatalmába kerítenie, egyszeriben a hídfő összes állásának kiürítésére kényszeríthette volna csapatainkat. Magas kőkolosszus, tar fejét csak itt-ott üli meg bozót, vagy fiatal fenyőerdő. Görz felé eső részén rendkívül meredek, alig mászható, míg Szt. Flórián és Podsabotin felé lankásan esik. Csúcsáról messze ellátni a síkra és az olaszoknak átengedett területekre. A fedezékek csaknem mind kőből összerakott falak voltak, melyek nem hogy védelmet nyújtottak volna, de kész veszedelmek voltak azért, mert a gránát nyomában szétrepülő kőszilánkok is súlyos veszteségeket okoztak. Podgoráról szeptember második felében kerültünk tartalékba, Görz mögé. Görzben akkor még víg élet folyt, a lakosság legnagyobb része még odahaza volt, hát jól éreztük magunkat. Ekkor búcsúzott el tőlünk Konopicky vezérőrnagy, dandárparancsnokunk, akihez zászlóaljunk annyi szeretettel ragaszkodott. Az olasz repülőek egész rajai száguldoztak a levegőben. Tőlük, röpcéduláikból tudtuk meg, hogy 17-én indul meg a nagy olasz támadás.

...A hídfő védője, Zeidler tábornok, meg is szerzett mindent. Tűzokádók, aknavetőek lettek az első vonalba hozva, egész árkászszázadok vitték a támadóárkokat az ellenséghez mindközelebb, úgy, hogy a támadás előtti éjszakán a jobbszárnyon alig öt lépésre voltunk az ellenségtől. 23-án éjszaka már minden készen volt a támadásra, melyet a következő nap délutánjára tűztek ki. Zászlóaljunk 9. és 10. századának a hegycsúcsot, míg az 52-eseknek az út menti házcsoportokat kellett rohamozniuk. A tervnek értelmében félhárom órakor kellett a tüzér pergőtűzet megkezdeni s ez fél ótig tartott. A levegő az explozióktól szinte villámlott. Lassanként az olasz ütegek is elkezdtek dolgozni, az összes utat tűz alá fogták. A hegyoldalakból porfelhők szálltak fel, magas tölcserék lövellték a földet, annyira, hogy az egész völgy olyan volt, mint a Stromboli. Az előkészítő tüzelés hirtelen zárótűzzé vált. Az 52-esek előtt elkezdett a tűzokádó dolgozni. A két század csak ezt a pillanatot várta. [...] Doberdón már ekkor nem volt tenyérnyi hely, melyet ágyú fel nem forgatott volna. Agyonzúzott sziklák, földig rombolt házak voltak az útmutatók, tartalékállásai pedig magyar városok. Minden hegyszakadéokban, minden barlangban honvédek húzódtak meg s minden szikla felett magyar írás díszlett. Ide került fel a zászlóalj is, egy kőbányába, két nap múlva pedig parancs vitte Sant Michaele-re, a 17. népfelkelőket leváltani. Soha nem fogom elfelejteni azt, amikor a mieink köszöntötték a sziklák porával belepettetek: „Jó estét testvér!”, azok pedig elköszöntek: „Isten őrizzen, testvér!”